Мазяр О. В.,

доктор психологічних наук,

професор кафедри соціальної та практичної психології

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФЕНОМЕН ВЕРБАЛЬНОЇ ЕКСПАНСІЇ ЯК МАРКЕР ЗАВЕРШЕННЯ КОГНІТИВНОГО ЗАВДАННЯ

Проведене нами дослідження вербальної продуктивності під час виконання когнітивного завдання (формулювання 15 речень оповідання, яке мало текстові розриви) показало, що в усіх вікових групах (n=256) спостерігається феномен зростання вербальної динаміки [2]. Попередньо ми припускали, що завершення завдання такого типу, коли досліджуваному необхідно формулювати кожне парне речення оповідання на тлі авторських речень, призводитиме до смислової кристалізації, а тому скорочення кількості вживаних слів. Останнє ми також пов'язували з наростанням втоми. Проте дослідження показало посилення писемної мовленнєвої активності при завершенні когнітивної діяльності. Характерним також виявилося те, що відбувається, дарма що менш інтенсивне, зростання смислової динаміки.

У зв'язку з цим доречно зробити кілька припущень:

1) смислова кристалізація потребує непропорційного збільшення вербальної динаміки;

2) вказана непропорційність може вказувати на ефект втоми, що призводить до формального завершення виконуваного когнітивного завдання, що слабко пов'язано з наростанням смислової складової;

3) цей ефект пояснюється явищем компенсаторної вербалізації, коли досліджуваний закріплює досягнене осмислення більшою кількістю слів, тобто відбувається когнітивна фіксація, за якої мовленнєве розгортання слугує

утриманню смислових зв’язків, їхньої деталізації та своєрідної самоперевірки правильності вже сформульованих висновків.

Зауважимо на тому, що група юнаків (n=27) та молоді (n=52) упродовж всього часу когнітивної роботи очікувано демонструють найвищі показники когнітивної гнучкості, що об’єктивується у зв’язку вербальної та смислової активності. Натомість особи середнього (n=31) та похилого (n=26) віку виявляють порівняно незначне розбалансування між смисловими та мовленнєвими показниками, що може непрямо свідчити про деяке порушення когнітивного контролю та наростання втоми. Можемо припускати виникнення феномену когнітивної інерції, що можна трактувати як своєрідну псевдопродуктивність, за якої вербальна активність продовжує зростати, тоді як смисловий відповідник зростає повільніше.

Отже, фінальна «псевдопродуктивність» може свідчити про те, що після кристалізації смислу на певному прийнятному для суб’єкта рівні відбувається його призупинення через небажання зіпсувати досягнутий результат, однак продовжує відбуватися вивільнення накопичення вербального потенціалу, який, своєю чергою, націлений зміцнювати утворені смислові структури шляхом додаткових вербальних зв’язків, уточнень, акцентування, встановлення нюансів. Можна сказати, що індивід у такий спосіб прагне продемонструвати складність досягнутого ним розуміння, його розгортання та самоперевірки. Таким чином, «вербальна експансія» може слугувати маркером завершення когнітивної роботи, коли індивід підкреслює особливості свого інтелектуального продукту.

Чи є виявлений феномен фундаментальним, наразі сказати неможливо. Щодо такого висновку є кілька застережень. По-перше, необхідно збільшити вибірку досліджуваних, яка формувалася рандомним чином. По-друге, слід взяти до уваги смислові відмінності між авторськими реченнями, які «пропонують» досліджуваним умови когнітивної діяльності. Ці умови різні, що показано нами в

інших дослідженнях [1]. Завершальна частина оповідання має нижчі показники смислового плато, а має переважаючими умовами смислові розриви та суперечності, що, своєю чергою, провокують виявлення когнітивної творчості, що може як підвищувати, так і знижувати смислові показники.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазяр О. В., Марчук А. П. Логіко-смислові зв’язки алогічності в інформаційно невизначеному дискурсі. *Журнал соціальної та практичної психології.* 2024. № 3. С. 19–24.
2. Мазяр О. Вербальний ефект смислового завершення. *Psychology Travelogs*. № 2. 2025. С. 141–149.